

Európska integrácia – výzva mladej generácii Slovenska

Ladislav Macháček¹

Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave

European Integration – A Challenge for the Young Slovak Generation The ICCS 2009 international research project is focused on how young people in various countries prepare to fulfill their civil roles in the 21st Century. This study consists of research on the knowledge and attitudes of 14-year-old Slovak pupils (a sample of 2970 respondents) towards Europe and the European Union. The goal was to find answers to the following two questions: "What do Slovak pupils know about Europe and the European Union?" and "What is the attitude of Slovak pupils toward Europe and the European Union?" Slovak pupils' knowledge highly surpasses the international average. The attitude of Slovak pupils to Europe and the European Union is very open. They are interested in EU affairs and appreciate the EU's contribution to the development of Slovak society in all of the areas measured. Slovak youth is optimistic about the challenges of European integration related to the debt crisis in some EU member states and about the united currency stability after 2010, mainly thanks to the outcomes achieved in 2009 resulting from Slovakia's membership in the EU. *Sociológia* 2012, Vol. 44 (No. 1: 109-132)

Key words: *generation; social change; civics; knowledge and attitudes; European integration; Euro*

Úvod

Európa sa stáva nielen svetovým regiónom s konkurencieschopnou a na poznaní založenou ekonomikou, ale aj fungujúcou občianskou spoločnosťou. Európsku integráciu prezentoval A. Martinelli ako ojedinelý experiment modernej doby, v ktorom sa spájajú politické a ekonomické prvky s občianskymi a kultúrnymi prvkami. Projekt európskeho zjednocovania skutočne venuje veľkú pozornosť étosu (ľudské hodnoty, vízie premien sveta, občianske práva a povinnosti) a eposu (osobnosti, produkty a udalosti predstavujúce európske kultúrne dedičstvo). Poskytuje nezvyčajnú šancu všetkým národným štátom, aby sa usilovali včleniť svoje hodnoty a osobnosti nielen do spoločnej európskej klenotnice, ale aj do programov výchovnovzdelávacieho procesu mladej generácie. (Martinelli 2003: 5)

Základné podmienky výmeny generácií v Európe ovplyvňujú nielen demografické (starnutie populácií krajín EÚ) a sociálne zmeny (predĺženie tranzície mladých ľudí do dospelosti). Vzniká aj obava o súlad potrieb demokratického európskeho vládnutia (governance) s ochotou mladých občanov Európy venovať sa verejným otázkam.

Vplyv európskej integrácie priniesol nové koncepty aj do oblasti politickej či občianskej výchovy mládeže v škole alebo mimo školy. EDC (Education for Democratic Citizenship) je novým zastrešujúcim konceptom, ktorý obsahuje

¹ Korešpondencia: prof. Ladislav Macháček, CSc., Fakulta sociálnych vied, Katedra politológie, UCM, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava, Slovenská republika. E-mail: ladislav.machacek@ucm.sk

tradičnejšie programy aj u nás známe ako občianska výchova či výchova k občianstvu. EDC sa vyznačuje osobitným prístupom, ktorý zdôrazňuje význam individuálnej skúsenosti či osobného zážitku a hľadá praktické možnosti podporujúce vývoj spoločenstiev. EDC ako cieľ podporuje kultúru demokracie a ľudských práv, kultúru umožňujúcu jednotlivcom zúčastňovať sa kolektívneho projektu kreovania komunity, v ktorej bude silná sociálna kohézia, vzájomné porozumenie a solidarita².

Cieľom našej štúdie je ukázať, aká je úroveň znalostí mladých ľudí na Slovensku o Európskej únii a aké sú ich postoje k európskemu integračnému procesu. To má svoj veľký význam aj s prihliadnutím na výzvu, ktorú v súčasnosti predstavuje riešenie dlhovej krízy niektorých členov EÚ, ale najmä na stabilitu a udržanie jednotnej meny euro. Je zrejmé, že mladí občania na Slovensku pristupujú k týmto aktuálnym problémom a ich riešeniu optikou optimistických výsledkov, ktoré dosiahla SR v EÚ v roku 2009.

Generačný potenciál sociálnej zmeny

V sociologickej literatúre sa tradične spája sociálna zmena aj s prirodzenou výmenou generácií. K. Mannheim vo svojej habilitačnej štúdii dospel k chápaniu generácií ako jednému z významných faktorov (konkurencia a súťaživosť ako prvok ľudskej kultúry, úsilie dosiahnuť úspech v ekonomickej a politickej oblasti) spoluutvárajúcich ľudskú históriu, teda aj k chápaniu dynamiky generácií ako problematiky spadajúcej do formálnej sociológie. (Mannheim 1952) Dôležitá je reálna alebo „pripísaná“ úloha mladých ľudí v procesoch revolučnej situácie spojenjej s presunom centier moci (Eisenstadt 1993), ako sa o tom čoraz otvorenejšie diskutuje³ aj v súvislosti s udalosťami 16. novembra 1989 v Bratislave ako o začiatku „velvet revolution“ v Československu.

O nič menej je pochopiteľne dôležitý celkový sociálny, ale najmä občiansky a politický potenciál (Bútorová – Gyárfášová 2010) príslušníkov rozličných demografických zoskupení. Ak si postupne vyhodnocujeme získané výskumné údaje z rokov 1993 až 2004 (Macháček 1999; 2004), vidíme, že mládež sa na Slovensku v konkrétnom historickom procese transformácie a modernizácie

² V jednotlivých krajinách EÚ sa pre „učenie sa demokracii“ zaužívali rozličné termíny: politická výchova (GR), občianska výchova (FR), výchova k občianstvu (UK), sociálna výchova (EST), personálny a sociálny vývoj (PRG), sociálna veda (DK), akceptoval sa termín education for democratic citizenship (EDC), ktorý začala používať Rada Európy po druhom stretnutí predstaviteľov jej členských krajín (Heads of State and Government) v roku 1997. Definícia dostačujúcim spôsobom vyjadruje ciele a trendy, ktoré sa v tejto oblasti sledujú: EDC is a set of practices and principles aimed at making young people and adults better equipped to participate actively in democratic life by assuming and exercising their rights and responsibilities in society. Zdroj: All-European Study on Education for Democratic Citizenship Policies. Council of Europe coordination: Angela Garabagiu, Administrator, DG IV, 2005.

³ V príhovore do výberu textov o mládeži na Slovensku v nemeckom jazyku, ktorý sme pripravili pri príležitosti 20. výročia novembra 1989, sme pripomenuli, že stredoškolská mládež v Bratislave bola v uliciach o niečo skôr, ako sa to stalo 17. novembra v Prahe. Ladislav Macháček: Jugend, Jugendpolitik und Jugendarbeit in der Slowakei nach 1989. KP FF UCM, Trnava 2009.

krajiny prejavuje odlišne: uprednostňuje štátne zásahy do vývoja a premien štruktúry národného hospodárstva menej ako staršie vekové zoskupenia. Aj v oblasti sociálnej politiky prezentuje mládež na Slovensku liberálnejší postoj k individuálnej zodpovednosti za vlastnú životnú cestu, ako je to u staršej generácie, ktorá preferuje skôr paternalistický model úlohy štátu.

Pre test tejto hypotézy sme z medzinárodného sociologického výskumu (1995), ktorého sa zúčastnilo okrem Slovenska Česko a Poľsko (Roško 1997; 2000), vybrali z viacerých indikátorov hodnotenia osobného názoru a postoja respondenta k úlohe štátu (v oblasti riadenia národného hospodárstva, v regulácii vývoja poľnohospodárstva, štátnej politiky v oblasti vzdelávania, kultúry, vedy a výskumu, sociálnej politiky štátu, priebehu procesov privatizácie, ochrany vnútorného trhu a regulácie prílevu zahraničného kapitálu) ten, ktorý sa dotýka integrácie do Európskej únie a NATO.

Už v prvom momente rozpadu spoločensko-politického systému bolo zrejmé, že transformácia a modernizácia našej spoločnosti sa spája s európskou integráciou. (Európska 1996) Zložky európskej integrácie – politicko-občianska, sociálno-ekonomická a vojensko-bezpečnostná – sú permanentne prítomné v systémových zmenách našej spoločnosti po roku 1989. Náročný proces etablovania sa Slovenskej republiky v Rade Európy (ľudské a občianske práva), asociovanie a uchádzanie sa o riadne členstvo v Európskej únii (ekonomicko-sociálny aspekt európskeho občianstva), ako aj príprava na vstup do NATO (vojensko-bezpečnostná stránka euroobčianstva) sa nereflektovali vždy ako vzájomne prepojené a podmienené dimenzie jednotného procesu európskej integrácie. Urýchlenie procesu osvojovania a zvládania europeizácie ako otázky riešenia národnej identity a suverenity (Fontaine 1995) sa spája na jednej strane slovenského politického spektra s predstavou o ešte väčšej ingerencii západoeurópskych inštitúcií na správanie sa domácich generalizovaných (štát) i kolektívnych politických aktérov (parlamentné strany), na druhej strane s predstavou autonómnejšej národnoštátnej sebaregulácie procesov budovania štátu alebo procesov priebehu privatizácie.

K. Newton a A. Bosch (1994) vo výskumnej správe o vývoji postojov občanov deviatich a neskoršie dvanástich krajín ES k legitimizácii tejto formy európskej integrácie za obdobie 17 rokov konštatujú, že výsledky sú pre výskumníka frustrujúce svojou neurčitou. Podľa autorov neplatí Ingelhartová hypotéza o esencionalite ekonomických faktorov v akceptácii integračných procesov v Európe. Občania podporujúci tento proces oceňujú ani nie tak ekonomické ako skôr sociálne faktory a také hodnoty ako bezpečnosť, mier, sociálna solidarita, ochrana životného prostredia. Správne teda vidia previazanosť všetkých troch známych európskych inštitúcií, a preto EÚ je pre nich aj zárukou európskej bezpečnosti a mieru v tomto priestore.

V reprezentatívnom výskume Sociologického ústavu SAV, ktorý sa uskutočnil v lete 1995 na vzorke 890 respondentov spoločne s výskumom v Česku (N=1200) a Poľsku (N=2000), sme mohli už konštatovať pozitívne zmeny v názoroch a postojoch občanov v prospech európskeho integračného procesu. Nezistili sa štatisticky významné rozdiely medzi jednotlivými vekovými skupinami ani v prípade NATO (CC-16 pri 02712*1), ani v prípade EÚ (CC-16 pri 02789*1). Pozornejšia analýza predsa len umožnila bližšie charakterizovať preferencie jednotlivých vekových skupín. Platí to pri vyhodnotení celkovej podpory vstupu do NATO. Najvýznamnejšiu podporu preukázali mladší vo veku 20 – 24 rokov (43,6 %) a najmenšiu podporu prejavila veková skupina 30 – 44 ročných (28,5 %). S nádejou k EÚ sa predsa len obracajú najviac najmladšie vekové skupiny do 24 rokov (34,3 %) a do 29 rokov (27,8 %), ktoré jej vyjadrujú rozhodnejšiu podporu ako staršie vekové skupiny (podpora iba na úrovni 20-21 %).

V sociologickom výskume mladých ľudí vo veku 15 – 26 rokov žijúcich v krajských mestách Slovenska (Macháček 2002) sa obdobne preukázali výrazne pozitívne postoje a názory k otvoreniu Slovenska európskemu integračnému procesu. Až 72 % respondentov vidí v ňom viac predností ako nevýhod, celkovú perspektívu pre hospodársky rozvoj nielen samotného Slovenska, ale všetkých krajín EÚ. Otváranie hraníc Slovenska Európe vnímala veľkomestská mládež ako vnútorne protirečivé, prinášajúce nádej na riešenie nezamestnanosti, ale aj problémy istého ohrozenia bezpečnosti obyvateľov.

Transformácia plánovanej ekonomiky na trhovú ekonomiku (prvá výzva pre mladú generáciu) a totalitného politického systému na pluralitnú demokraciu (druhá výzva pre mladú generáciu) znamenala pre prvú postkomunistickú generáciu mládeže (Juozeliuniene 1995) zásadnú sociálnu zmenu, prejavujúcu sa v inej štruktúre tranzície do dospelosti v tých najvýznamnejších oblastiach: vstup na pracovný trh a občianska participácia. Akceptovanie sociálnej zmeny vyvolané transformáciou je síce lepšie prijímané mladšími generáciami, ale jej významné dimenzie, akými sú privatizácia a demokratizácia, nemajú až také významné štatistické väzby na vekové skupiny. Potvrdilo sa skôr, že tieto dve dimenzie – výzvy transformácie sú súčasťou civilizačno-kultúrneho procesu, ktorý preniká všetkými generáciami, pričom častokrát staršie generácie s osobnou skúsenosťou z obdobia pred rokom 1948 a obnoveným rodinným kapitálom (reštitúcie) sa lepšie a rýchlejšie adaptovali ako aktéri trhu a demokracie na nové systémové podmienky.

Tretia výzva modernizácie, ktorú sme definovali ako projekt pridruženia Slovenskej republiky ku krajinám Európskej únie a jej členstva v NATO a Rade Európy, má aj svoj mládežnícky rozmer. Občianske a politické aktivity mládežníckych združení Slovenska v európskom priestore majú svoj význam z hľadiska integrácie Slovenska do novej Európy.

Medzinárodný výskum *Orientácia mladých mužov a žien na občianstvo a európsku identitu*, ktorý sa začal v roku 2002 v spolupráci sociológov Veľkej Británie, Španielska, Nemecka, Rakúska, Česka a Slovenska vo veľkých mestách týchto krajín, umožnil komparovať aj vzájomné postoje mladých Pražanov a Bratislavčanov.

Vyhodnotenie empirických výsledkov nám umožnilo vysloviť hypotézu, že pre Slovákov viac ako pre Čechov značí Európa to, čo ju charakterizuje formálne, t. j. politicky (členstvo v EÚ) a ekonomicky (euro). Pre Slovákov znamenalo členstvo v EÚ aj uznanie ako samostatného európskeho národa. Česi so svojou historickou a kultúrnou tradíciou a samostatnou štátnosťou nemuseli čeliť v modernej histórii takýmto problémom. (Macháček 2004: 49) Paradoxne zavŕšenie národnoštátnej emancipácie Slovenska ako samostatnej a nezávislej národnej entity sa spája (a podmieňuje) s jeho integráciou v Európskej únii ako v spoločenstve rovnocenných štátnych subjektov.

Kontexty občianskych znalostí a postojov 14-ročných žiakov

Komplexné vyhodnotenie výsledkov mnohých výskumov potvrdilo, že mladí Bratislavčania (aj Pražania) na základnej a strednej škole sa o Európskej únii a jej politike v najrozličnejších oblastiach učili iba veľmi málo alebo skoro nič. Podrobnejšia analýza ukazuje, že vo všetkých položkách, ktoré sme predostreli našim respondentom, sa mladí Viedenchania učili viac ako mladí Bratislavčania. (Macháček 2005)

Bol to dôsledok komplikovaného zápasu o koncepciu občianskej a politickej výchovy mládeže v škole. Predovšetkým to však súviselo s predstavou súperiacich politických strán, že „politika“ by mala zostať za múrmi školy⁴. Či už to bolo KDĽ, SNS alebo aj SDKÚ, ktoré prevzalo rezort školstva, znamenalo to významnú hodnotovú reorientáciu štátnej školskej politiky.

Hlavný cieľ občianskej výchovy na školách sa potom aj na Slovensku formuloval modernejšie: „Občianska výchova cieľavedome ovplyvňuje poznanie i konanie žiakov v duchu humanity, morálky a demokracie. Vede žiakov k tomu, aby svojimi postojmi a činmi prejavovali občiansku aktivitu, vlastenectvo, pozitívny vzťah k práci a k jej výsledkom. Vplýva na žiakov v tom smere, aby si uvedomili zodpovednosť k sebe, svojim blízkym, národu a celej spoločnosti.“ (Učebné osnovy 1997: 3)

Predmet občianska náuka je súčasťou vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť a jeho zastúpenie v učebnom pláne Štátneho vzdelávacieho programu ISCED 2 je od 5. až po 9. ročník základnej školy v minimálnej časovej dotácii

⁴ Ministerstvo školstva SR napokon znovu zaradilo predmet občianska výchova do učebného plánu základných škôl v 6. až 9. ročníku a dňa 3. apríla 1997 výmerom číslo 1640/1997 – 151 schválilo návrh nových učebných osnov s platnosťou od 1. septembra 1997.

4 hodiny týždenne za celé štúdium. Zmenilo sa čiastočne aj obsahové zameranie predmetu, väčší akcent sa u žiakov kladie na osvojovanie si občianskoprávných zručností a vedomostí, rozvíjanie kritického myslenia a osvojovanie si princípov aktívnej občianskej participácie.

Pri hodnotení výsledkov 14-ročných žiakov v medzinárodnom výskume ICCS 2009 treba rešpektovať aj ďalšiu koncepčnú zmenu. Zákon NR SR 596 z 5. novembra 2003 o štátnej správe v školstve a školskej samospráve vo svojom ustanovení § 26 Žiacka školská rada (v ďalšom texte v skratke ŽŠR) uvádza, že ak je na strednej škole takáto rada ustanovená,

a) vyjadruje sa k podstatným otázkam, návrhom a opatreniam školy v oblasti výchovy a vzdelávania,

b) podieľa sa na tvorbe a dodržiavaní školského poriadku,

c) zastupuje žiakov vo vzťahu k riaditeľovi a vedeniu školy, predkladá im svoje stanoviská a návrhy, zastupuje žiakov aj navonok,

d) volí a odvoláva svojich zástupcov do rady školy.

Na základe poznatkov prvého sociologického výskumu na tému žiackej školskej samosprávy sa začal aj rozvoj neformálneho vzdelávania v oblasti výchovy mládeže k demokratickému občianstvu. (Bošnáková – Mihálikova 2006)

Metodologické aspekty výskumu ICCS 2009

Prezentovaná charakteristika spoločensko-politickej a pedagogicko-vzdelávacej situácie predstavuje kontext realizovaného výskumu ICCS 2009. Jeho cieľom je hľadanie odpovede na nové – globálne výzvy pre vzdelávanie mladých ľudí ako občanov. Medzinárodná štúdia o občianskom vzdelávaní a výchove k občianstvu ICCS 2009 (International Civic and Citizenship Education Study) bola výsledkom výskumu ktorého sa zúčastnila aj SR⁵. Podľa tejto štúdie sa novou výzvou pre jednotlivé krajiny po roku 1999 stali:

1. zmeny vonkajšieho ohrozenia občianskej spoločnosti – vzostup teroristických útokov by mal vyústiť do zvýšenia významu občianskej výchovy,
2. migrácia obyvateľstva v rámci krajiny a kontinentov je výzvou pre koncept identity a uľahčenie udržiavania sociálnej súdržnosti na komunálnej aj celospoločenskej súdržnosti,
3. obyvateľstvo mnohých krajín uznáva hodnoty demokratického systému vládnutia, ktoré však ohrozuje spoločenská a ekonomická nerovnosť,
4. zvýšenie dôležitosti nevládných organizácií ako sprostredkovateľa pre aktívnych občanov pri ich participácii na právach náboženských až po ochranu ľudských práv a ochranu životného prostredia,

⁵ Autor tejto štúdie je externým spolupracovníkom NÚCEM, ktorý realizoval výskum v roku 2009. Prípravu a spracovanie štatistických údajov pre analýzu zabezpečoval Mgr. E. Šťáva (Núcem, Bratislava).

5. pokračujúca modernizácia a globalizácia spoločnosti sprístupnila nielen nové médiá, ale aj vzrast konzumu a individualizmu.

Štúdia ICCS 2009⁶ skúma spôsoby, ako sa mladí ľudia pripravujú prevziať občianske roly v rôznych krajinách v 21. storočí. Zahŕňa tak národný, ako aj regionálny kontext (EÚ) a zbiera informácie o špecifikách občianskeho vzdelávania a občianskej výchovy (politických, kultúrnych a výchovných súvislostiach v každej účastníckej krajine). Do tohto výskumného projektu boli pozvané všetky účastnícke krajiny IEA. Z nich sa zúčastnilo tejto štúdie 38 vrátane Slovenskej a Českej republiky. (Soukup 2010) SR sa zúčastnila vďaka podpore Európskej komisie (grant EACEA). Rámec testovania projektu pozostával z dvoch častí: *Základný rámec občianstva a občianskeho vzdelávania*: návrh vedomostného testu a postojového dotazníka pre žiakov. *Kontextuálny rámec*: zisťuje predpokladané vplyvy pôsobiace na vedomosti a postoje žiakov, ktoré umožňujú vysvetliť ich variabilitu.

Základný rámec ICCS bol operacionalizovaný do nasledujúceho počtu položiek v teste a dotazníku. (Tabuľka č. 1)

Tabuľka č. 1: **Pokrytie domén v teste a dotazníku pre žiakov**

		Obsahová doména				
		Občianska spoločnosť a systémy	Občianske princípy	Občianska angažovanosť	Občianska identita	Spolu
Kognitívne domény	Vedomosti	15	3	1	-	19
	Analýza a argumentácia	17	22	17	5	61
	Spolu	32	25	18	5	80
Afektívno-behaviorálne domény	Presvedčenie o hodnotách	12	12	-	-	24
	Postoje	12	18	18	14	62
	Očakávané správanie	-	-	21	-	21
	Súčasnú správanie	-	-	14	-	14
	Spolu	24	30	53	14	121

⁶ Výskumný projekt ICCS 2009 bol riadený konzorciom, ktoré pozostávalo z troch partnerských organizácií: ACER (The Australian Council for Education Research), NFER (The National Foundation for Educational Research) v Anglicku, LPS (Laboratorio di Pedagogia Sperimentale) na rímskej univerzite v Taliansku. IEA Amsterdam, Holandsko, IEA DPC (Hamburg, Nemecko). (Národná správa 2012)

ICCS skúma obsahy štyroch oblastí:

1. *oblasť: občianska spoločnosť a systémy*

Občania: roly, práva, zodpovednosť a príležitosti. *Štátne inštitúcie:* centrálna vládna a zákonodarná inštitúcia. *Občianske inštitúcie:* sprostredkujúce styk so štátnymi inštitúciami.

2. *oblasť: občianske princípy*

Rovnosť: spravodlivé zaobchádzanie pre všetkých. Sloboda a nezávislosť prejavu.

Sociálna súdržnosť: spolupatričnosť s inými a v rámci komunít k celej spoločnosti.

3. *oblasť: občianska angažovanosť*

Rozhodovanie. Oplyvňovanie: diskutovanie, demonštrovanie, selektívne nakupovanie. *Účasť na živote komunity:* dobrovoľníctvo, členstvo v organizáciách.

4. *oblasť: občianska identita*

Obraz samého seba: podľa postavenia v komunite. *Občianska sebarealizácia:* v komunite.

Štúdiá ICCS 2009 zisťovala na Slovensku v testovanej škole vedomosti, postoje a názory žiakov 8. ročníkov základných škôl (ZŠ) a 4. ročníkov osemročných gymnázií (OGY), názory a postoje učiteľov týchto žiakov a riaditeľov škôl. V SR sa tejto štúdii zúčastnilo 138 škôl (z nich 12 OGY), na spracovanie boli použité testy a dotazníky 2 970 žiakov a 1 984 učiteľov. *Hlavného testovania* sa zúčastnili vybrané školy s vyučovacím jazykom slovenským⁷. Samotné testovanie prebiehalo v školách od 18. do 30. mája 2009.

V tejto štúdii sa venujeme analýze a interpretácii tých údajov výskumu, ktoré sa týkajú iba oblastí *predpokladov a výsledkov európskej integrácie*. Cieľom výskumu bolo poskytnúť odpovede na dve z ôsmich výskumných otázok projektu: *Aké sú znalosti žiakov o Európe a Európskej únii? Aké sú postoje žiakov k Európe a Európskej únii?*

Vedomostný test obsahoval tieto témy/oblasti:

Európska únia a jej inštitúcie, zákony a politika Európskej únie, Európska mena (euro).

Dotazník obsahoval nasledujúce témy/oblasti:

Európska a národná identita, účasť na aktivitách, ktoré presahujú hranice Slovenska, záujem o dianie v Európe a Európskej únii, znalosť cudzích jazykov a postoje k ich výučbe, postoje k migrácii v rámci Európy, názory na rovnosť príležitostí cudzincov na Slovensku, názory na európsku politiku, názory na rozširovanie Európskej únie.

⁷ Výskumu sa zúčastnili iba žiaci, ktorí navštevovali školy s vyučovacím jazykom slovenským.

I. Znalosti mladých ľudí o Európskej únii

Vedomostný test nám umožňuje získať potrebné informácie o znalostiach žiakov v oblasti fungovania Európskej únie. Cieľom bolo zistiť, do akej miery sa žiaci 8. ročníkov (a ich ekvivalentov) orientujú v politike, inštitúciách a procesoch, ktoré súvisia s chodom Európskej únie. Na tomto základe budeme extrapolovať, ako sú pripravení na svoju budúcu rolu informovaného, aktívneho a angažovaného občana členského štátu Európskej únie.

1. Európska únia a jej inštitúcie – fakty

Zistili sme, ako sa žiaci orientujú v základných faktoch o Európskej únii a jej inštitúciách. (Graf č. 1) Takmer všetci (99,3 %) žiaci správne určili, že Slovensko je členom Európskej únie. Obdobné výsledky dosiahli žiaci v členských krajinách EÚ, ako aj žiaci v ČR. Problematickou krajinou sa v takejto elementárnej otázke zdá byť Švajčiarsko. V tomto prípade mali žiaci správne odpovedať, že Švajčiarsko nie je členskou krajinou EÚ (79,1 %). Podarilo sa to častejšie chlapcom (83,8 %) ako dievčatám (74,3 %).

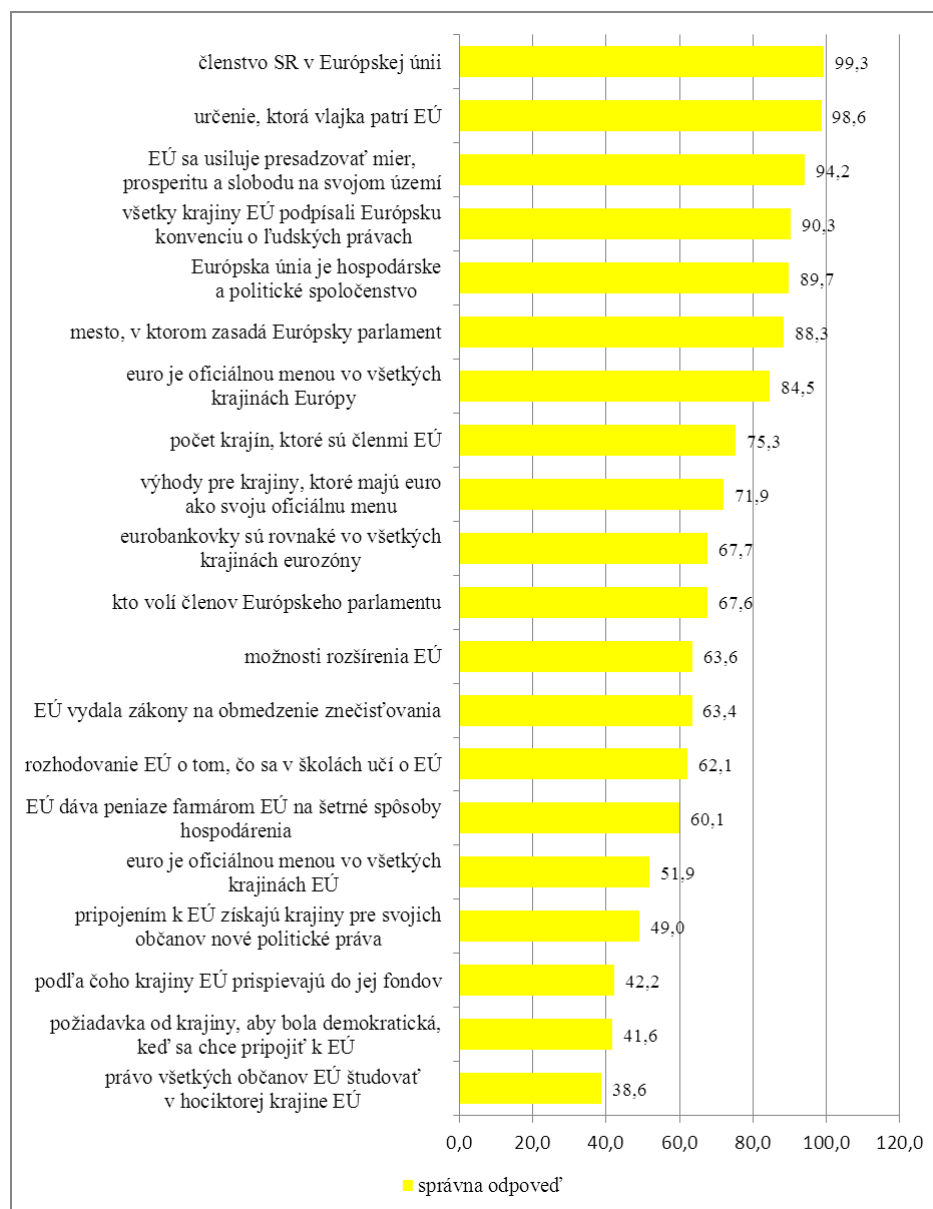
Čo predstavuje EÚ a čo svojim členským krajinám poskytuje, už nie je takou samozrejmou skutočnosťou ako poznanie, že krajina je, alebo nie je členom EÚ. Až 89,7 % žiakov SR správne označilo EÚ ako hospodárske a politické partnerstvo medzi krajinami. V porovnaní s ČR (86 %), členskými krajinami EÚ (84,4 %) je to potešujúci výsledok. Porovnateľný výsledok Švajčiarska (89,4 %) so Slovenskom a lepší výsledok v porovnaní s ostatnými krajinami EÚ naznačuje, že členstvo krajiny v nejakom medzinárodnom spoločenstve nemusí byť automaticky zárukou očakávaných znalostí žiakov. V krajine, ktorá nie je plnohodnotným členom EÚ, dosahujú žiaci lepšie výsledky. Žiakom gymnázií sa v tomto prípade darilo rovnako dobre ako žiakom základných škôl bez rozdielu ich regionálnej príslušnosti.

Žiaci mali ďalej identifikovať vlajku Európskej únie, určiť počet členských štátov a vybrať, ktorú požiadavku musí krajina splniť, aby sa mohla stať členom EÚ. Takmer všetci žiaci Slovenska (98,6 %) poznali vlajku EÚ, čo je porovnateľné s výsledkami žiakov v ČR (96,9 %). V mnohých členských krajinách EÚ (89,7 %), ako aj vo Švajčiarsku (90,3 %) neboli žiaci až takí úspešní.

Pri určovaní počtu členských krajín je situácia odlišná aj preto, že v ostatnej dekáde sa správna odpoveď neustále mení. Predpísanú správnu odpoveď v roku 2009, t. j. 21 – 30 členských krajín označilo 75,3 % žiakov na Slovensku a 71,1 % v Česku. Niektoré členské krajiny EÚ (51,5 %), ale aj Švajčiarsko (46,8 %) majú skutočné problémy sledovať dramatický proces rozširovania EÚ o nové krajiny. Odhady časti 14-ročných žiakov v týchto krajinách sa sústredili na alternatívu s celkovo nižším počtom členských krajín (11 – 20), čo bola správna odpoveď nie tak dávno. Správny odhad aktuálneho počtu členských

krajín EÚ uviedli na Slovensku predovšetkým žiaci z miest nad 30 000 obyvateľov (86,2 %) s výnimkou Košíc a Bratislavy.

Graf č. 1: Správne odpovede žiakov SR o Európskej únii

Údaje sú v %.

Oveľa horšie sa žiaci orientujú v *problematike podmienok vstupu nových krajín do EÚ*. Menej ako polovica žiakov na Slovensku (41,6 %), v ostatných krajinách EÚ (40,9 %) a aj vo Švajčiarsku (40,4 %) správne určila, že príslušná krajina musí byť predovšetkým demokratická a nepostačujú také kritériá ako členstvo v OSN, či má krajina napísanú ústavu, alebo ju EÚ pokladá za republiku. Napodiv žiaci ČR v tomto prípade skutočne predstavujú výnimku a dosiahli výsledky významne horšie (32,4 %) najmä preto, že ich zmiatli dve ponúkané možnosti: republika a ústava. Na Slovensku dosiahli lepšie výsledky žiaci z miest nad 30 000 obyvateľov. Najväčší rozdiel je medzi žiakmi základných škôl (38,9 %) a gymnázií (62,1 %).

Miesto zasadania Európskeho parlamentu, voľba jeho členov, financovanie EÚ a jej ďalšie rozširovanie predstavovali osobitné položky vedomostného testu. Slovenskí žiaci patria k špičkovým krajinám (88,3 %) spoločne so žiakmi ČR (82,9 %), pokiaľ ide o správne určenie miesta rokovania EP. Skutočnosť, že žiaci iných krajín EÚ, ale aj Švajčiarska umiestňujú rokovanie EP do Ríma, Paríža alebo dokonca Berlína, nás uvádzajú do rozpakov, ako takéto výsledky interpretovať.

Prekvapivo nízky počet žiakov odpovedal správne na otázku, kto volí európskych poslancov do Európskeho parlamentu. V ČR 24,7 %, ale obdobné výsledky dosahujú aj krajiny EÚ a Švajčiarsko. Slovenskí žiaci aj v tomto prípade dosiahli priaznivé výsledky na úrovni 67,6 %. To by sme mohli pripísať intenzívnej predvolebnej informačnej kampani EÚ a EP, ktoré venovali svoju osobitnú pozornosť na Slovensku mladým ľuďom (Macháček 2010) od januára do júna 2009, keď sa aj voľby do EP uskutočnili v celej EÚ. Skutočnosť, že európski poslanci sú volení priamo občanmi jednotlivých krajín EÚ, je zrejma najmä žiakom gymnázií (79,9 %) a menej žiakom základných škôl (65,8 %). Títo sa chybné domnievajú (21,6 %), že poslancov volí Európska komisia. Je to však omyl, ktorého sa dopustili ešte častejšie žiaci ČR (37,6 %) a Švajčiarska (34,5 %). V tomto prípade sme si povšimli rozdiely v správnych odpovediach medzi žiakmi podľa SEI. Žiaci z rodín s nižším SEI odpovedali (64,3 %) o niečo menej správne, ako sa to podarilo žiakom najvyššieho statusu (72,5 %)⁸.

Členské krajiny odvádzajú do EÚ zo svojho štátneho rozpočtu finančné prostriedky, z ktorých sa následne financujú rozličné ekologické, infraštruktúrne, sociálne a vzdelávacie projekty. Žiaci mali odpovedať na otázku, podľa akých kritérií prispievajú do spoločného „koša“ členské krajiny. Napodiv najlepšie odpovedali žiaci krajiny, ktorá nie je členom EÚ, t. j. Švajčiarsko (55,6 %). Zo žiakov ostatných krajín, či už sa to týka SR (42,2 %), ČR (40,8

⁸ SEI – sociálno-ekonomický status rodiny žiaka. Vznikol na základe kombinácie indikátora „postavenie rodičov v zamestnaní“, „najvyššie vzdelanie rodičov“ a „počtu kníh v rodine“. Tento príklad demonštruje všeobecnú tendenciu, ktorá sa prejavuje vo všetkých testových otázkach, že žiaci z vyšších socioekonomických skupín dosahujú lepšie vedomostné výsledky.

%) alebo ostatných krajín EÚ (43,6 %), nedosahuje ani polovica správnu odpoveď: *najbohatší dávajú najviac*. Z predpísaných možností si často vyberajú najmä nesprávnu možnosť: všetky členské krajiny prispievajú rovnako (SR 37,5 % a ČR 39,0 %). To môže mať a má isté negatívne dôsledky na postoje solidarity občanov nových krajín EÚ v problémových situáciách rozvoja európskeho spoločenstva. Žiaci gymnázií sa v tejto oblasti orientujú podstatne lepšie než žiaci základných škôl, ktorí sa častejšie domnievajú, že všetky členské krajiny prispievajú rovnakou čiastkou.

Rozširovanie EÚ patrilo k ďalšej otázke vedomostného testu. Aj v tomto prípade dosahujú žiaci na Slovensku lepšie výsledky (63,6 %) v porovnaní s ČR (58,9 %), s inými členskými krajinami EÚ (55,0 %) alebo Švajčiarskom (57,7 %). Správne považujú budúce rozšírenie EÚ za reálne, pričom toto rozšírenie v súčasnej dobe predpokladá udelenie členstva niekoľkým konkrétnym krajinám. Spomedzi všetkých faktorov podmieňujúcich úroveň vedomostí žiakov sa zdá byť najvýraznejším typ školy. Zatiaľ čo žiaci gymnázií zvolili správnu odpoveď vo viac ako 76,9 % prípadoch, žiaci základných škôl ju volili v 61,7 % prípadoch.

2. Európska únia – zákony a politika

Dve témy sa venovali zákonom a politike EÚ. V prvej mali žiaci rozhodnúť o pravdivosti piatich výrokov, ktoré sa týkali rozličných aspektov vplyvu EÚ na členské krajiny:

- A. Európska únia určuje, čo sa o EÚ učíte v škole – (NIE)* SR 62,1 %.
- B. Európska únia sa usiluje o podporu mieru, prosperity a slobody na svojom území – (ÁNO)* SR 94,2 %.
- C. Všetky krajiny EÚ podpísali Európsku zmluvu o ľudských právach – (ÁNO)* SR 90,3 %.
- D. Európska únia schválila zákony na zníženie znečistenia životného prostredia – (ÁNO)* SR 63,4 %.
- E. Európska únia vypláca svojim poľnohospodárom peniaze, aby používali ekologické spôsoby hospodárenia – (ÁNO)* SR 60,1 %.

** správna odpoveď*

Ako je zjavné z porovnania všetkých 5 výrokov, skoro všetci žiaci správne určili, že EÚ sa usiluje o podporu mieru, prosperity a slobody na svojom území, prípadne vedeli o tom, že všetky členské krajiny podpísali Európsku zmluvu o ľudských právach. V prípade ekologických zákonov je na Slovensku správna odpoveď viazaná významnejším podielom na chlapcov (68,9 %) ako na dievčatá (58,1 %). Gymnazisti (68,8 %) lepšie ako žiaci ZŠ (61,2 %) odhaliли nepravdivosť tvrdenia, že EÚ určuje, čo sa učí na škole v SR.

Druhá téma v tejto oblasti pozostávala zo 4 výrokov, ktoré sa týkajú práv občanov EÚ, pričom jeden bol pravdivý. Prekvapivo malý podiel žiakov SR

(38,6 %) dokázal vybrať správne občianske právo – *možnosť štúdia v ktorejkoľvek členskej krajine bez osobitného povolenia*. Napriek tomu sa ukazuje, že v porovnaní s ČR (31,7 %), ostatnými krajinami EÚ (27,7 %) či so Švajčiarskom (25,5 %) je to ešte stále najlepší výsledok zo všetkých krajín. Prispeli k nemu najmä dievčatá (40,9 %) alebo žiaci z obcí nad 30 000 obyvateľov.

3. Európska mena (peniaze) euro⁹

Tematická oblasť európska mena (peniaze) euro obsahuje dve položky: jedna batéria otázok a jedna samostatná otázka, v ktorej mali žiaci možnosť vybrať správnu odpoveď zo 4 ponúknutých alternatív.

Odpovede na tieto tri výroky sú z hľadiska úspešnosti žiakov dost' odlišné:

A. Približne 84,5 % žiakov SR správne určilo, že *euro nie je oficiálnou menou všetkých európskych krajín*. O niečo slabšie výsledky dosiahli žiaci zo Švajčiarska (77,1 %) a ešte horšie žiaci z ostatných krajín EÚ (69,1 %). Podrobnejší rozbor výsledkov ukázal, že na Slovensku správne odpovedalo 96,5 % žiakov gymnázií a 82,8 % žiakov základných škôl.

B. O niečo menej úspešní boli slovenskí žiaci pri posudzovaní výroku *euro je oficiálna mena všetkých krajín EÚ*. Odmietnutie tohto výroku ako pravdivého bola správnu odpoveďou a na Slovensku to dokázalo 47,6 % žiakov. V zásade platí, že euro sa spája žiakom celkom prirodzene s EÚ a nie s Európou. Tu je rozdiel medzi slovenskými a českými žiakmi veľký: až 68,4 % českých žiakov odpovedalo správne. Slovenskí žiaci sa skôr približujú žiakom v ostatných členských krajinách EÚ (55,6 %). Napokon tu máme na komparáciu výsledky, ktoré dosiahli žiaci vo Švajčiarsku: až 70,2 % z nich sa domnieva, že euro je oficiálnou menou všetkých krajín EÚ a teda odpovedalo správne iba 28,2 %. Tieto rozdiely skutočne ukazujú, že žiaci v jednotlivých krajinách majú tendenciu extrapolovať situáciu svojej krajiny na ostatné krajiny EÚ. Slováci sa domnievajú, že aj iné krajiny majú euro, Česi zasa, že aj iné krajiny nemajú euro. Rozdiel medzi žiakmi základných škôl (44,8 %) a gymnázií presiahol až 20 % v prospech žiakov gymnázií (68,7 %). Rozdiely medzi žiakmi podľa SEI sú významnejšie, v každom prípade presahujú štandardných 10 %. Správne odpovede dosahujú spravidla žiaci s vyšším statusom (európske krajiny 93,6 % i krajiny EÚ 58,5 %) ako s najnižším socioekonomickým statusom (80,4 % krajiny Európy, 40,9 % krajiny EÚ).

C. Pri posudzovaní tretieho výroku *eurobankovky majú rovnaký dizajn vo všetkých krajinách, kde je euro oficiálnou menou*, dosiahli žiaci priemerné výsledky. Ako pravdivý ho označilo 67,7 % žiakov SR. Švajčiarski žiaci (66,4 %), ako aj žiaci z ostatných krajín EÚ (64,5 %) sa v podstate neodlišovali od žia-

⁹ Údaje o spoločnej mene euro sú z obdobia administrácie dotazníka na jar 2009, keď ešte nenastal dramatický vývoj verejných financií viacerých členských štátov EÚ. Preto je možné predpokladať, že žiaci by v súčasnosti odpovedali odlišne.

kov SR. Najlepšie výsledky dosiahli žiaci ČR (73,8 %), aj keď rozdiel tu nepredstavuje ani 10 %. Relatívne dobré výsledky dosiahli žiaci zo škôl sídliačich v obciach nad 30 000 obyvateľov (73,7 %), najlepšie výsledky dosiahli žiaci gymnázií (81,7 %).

Nasledujúca otázka, posledná položka vedomostného testu, sa týkala *výhod, ktoré členským krajinám vyplývajú z používania meny euro*. Žiaci mali možnosť vybrať si zo 4 predpísaných odpovedí jednu výhodu, ktorú pokladajú za správnu:

A – Ceny tovarov sú rovnaké v každej krajine, ktorá používa euro.

B – Kupovanie a predávanie tovarov medzi krajinami, ktoré používajú euro, je ľahšie.

C – Mzdy zamestnancov sú rovnaké vo všetkých krajinách, ktoré používajú euro.

D – Pre zločincov je ťažšie vyrábať falošné mince a bankovky.

Najmä žiaci v SR (71,9 %) našli správnu odpoveď B. Ostatné dve skupiny žiakov – žiaci z krajín EÚ a švajčiarski žiaci označili správnu odpoveď menej často (64,9 %). Najlepšie výsledky dosiahli gymnazisti (86,2), žiaci z miest nad 100 000 obyvateľov (78,5 %), najslabšie výsledky dosiahli žiaci zo škôl v obciach s 3 000 – 15 000 obyvateľov (68,8 %), chlapci (69,5 %). Najčastejšou chybnou voľbou boli varianty A a D. Avšak najvýznamnejšie rozdiely v správnych výsledkoch sa viažu na SEI rodiny žiakov: s nižším dosiahli 65,1 %, so stredným 73,8 % a s vyšším až 83,1 % správnych odpovedí.

II. Postoje mladých ľudí k Európskej únii

V tejto časti vyhodnotíme údaje, ktoré sa získali z dotazníka zameraného na postoje žiakov k rozličným európskym témam. Predmetom našej analýzy sú iba kľúčové otázky dotýkajúce sa európskej a národnej identity, záujmu o dianie v Európe a Európskej únii a napokon názory na jednotnú európsku politiku a rozširovanie EÚ.

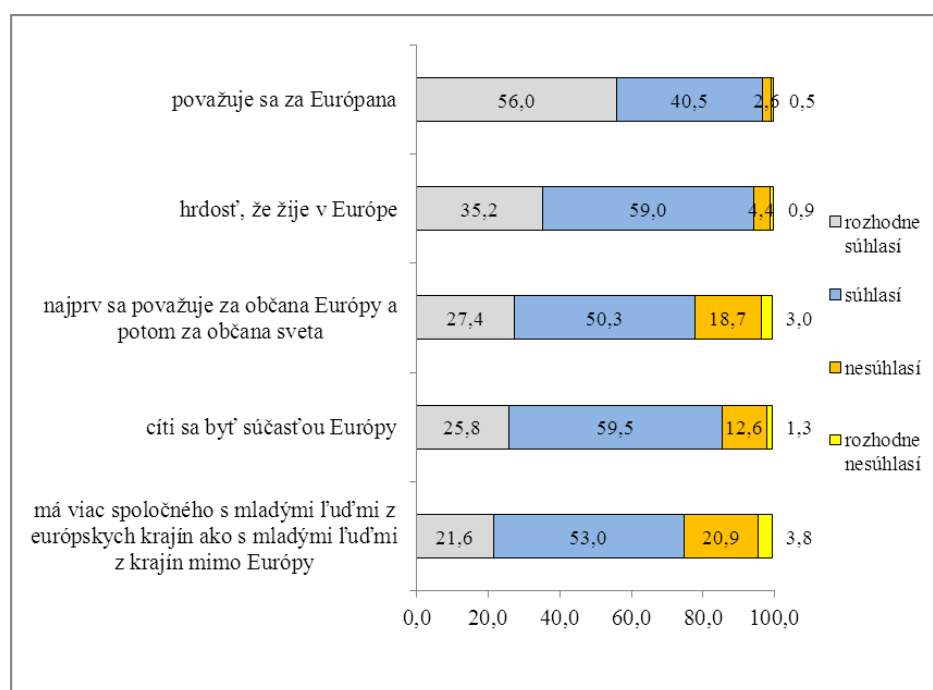
1. Európska a národná identita

Cieľom výskumu bolo zistiť, ako žiaci vnímajú svoju identitu a občianstvo na národnej, európskej a globálnej (svetovej) úrovni. Dôležitým aspektom tu bol pocit spolupatričnosti. Batéria obsahovala celkovo 9 výrokov, ktoré žiaci hodnotili na škále *rozhodne súhlasím, súhlasím, nesúhlasím, rozhodne nesúhlasím*. Prvých päť výrokov sa týkalo európskej identity. (Graf č. 2)

Na prvý pohľad je zrejmé, že žiaci sa najviac identifikujú s prvým a druhým výrokom, t.j. až 96,5 % z nich rozhodne súhlasí, alebo súhlasí s tým, že sa cítia byť Európanmi a takmer rovnako (94,2 %) cítia hrdosť na to, že žijú v Európe.

O niečo menej, ale predsa vysoký podiel žiakov sa cíti byť súčasťou Európy (85,3 %). Tieto hodnoty vyjadrujú „demonštratívny“ vzťah žiakov k Európe ako kontinentu, ktorý prezentuje osobité a neopakovateľné civilizačné a geografické životné prostredie. Nižšie hodnoty dosahuje táto „Európa“ vtedy, ak ju žiaci musia vo svojich odpovediach konfrontovať s inými krajinami sveta alebo dokonca s národným štátom, so svojou vlasťou. Takže neprekvapuje, že 74,6 % žiakov má pocit, že má viac spoločného s mladými ľuďmi z európskych krajín ako s mladými ľuďmi z krajín mimoeurópskych. Napokon približne rovnako 77,7 % žiakov uprednostňuje svoju európsku identitu pred svetovou (svetoobčan).

Graf č. 2: **Postoje žiakov k európskemu občianstvu**

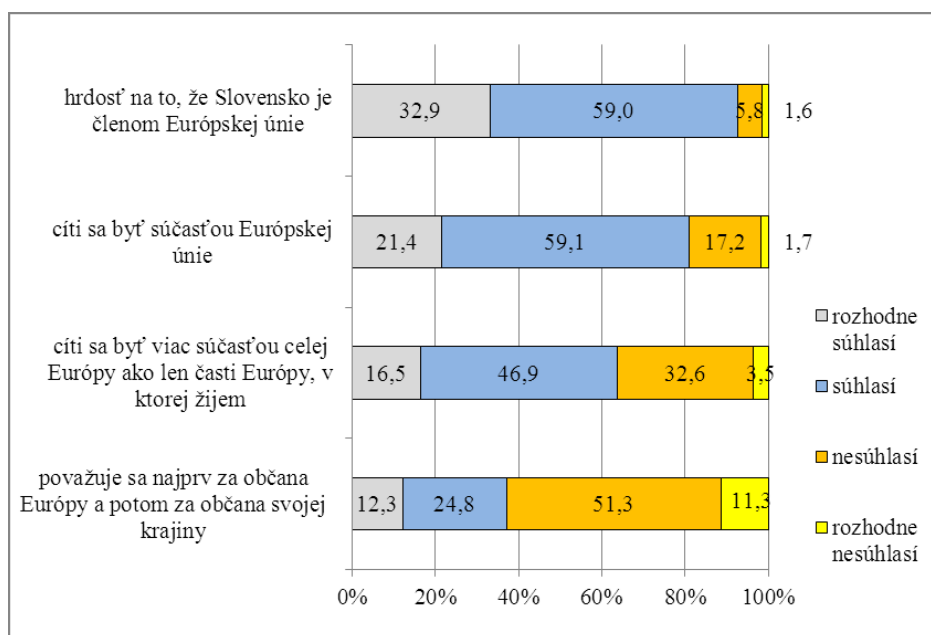
Údaje sú v %.

Vzťah k Európe ako celku (63,4 %) je silnejší, ale zasa o niečo menej, ak sa konfrontuje so vzťahom k tej časti európskeho regiónu, v ktorej sa slovenskí žiaci pohybujú a žijú. Tuto môžeme pod Európou chápať strednú Európu, ktorej historickou súčasťou je aj Slovensko. V tomto výskumnom projekte stoja žiaci pred úlohou rozlíšiť Európu a Európsku úniu. Ako sme to naznačili, Európa predstavuje niečo stabilnejšie, geograficky i kultúrno-historicky nemenné.

Európska únia je naopak niečo historicky nové, niečo, čo sa chápe ako dynamický politický a socioekonomický projekt integrovania jednotlivých národných štátov Európy do formujúceho sa jednotného štátneho útvaru s meniacimi sa pravidlami pre svojich občanov a aj s rýchle sa meniacim počtom krajín, ktoré nové spoločenstvo a úniu tvoria.

Odvtedy, ako sa SR stala členskou krajinou EÚ (Graf č. 3), súčasťou EÚ sa cíti byť 80,5 % žiakov. To je o 4,8 % menej, ako je podiel žiakov, ktorí sa cítia byť súčasťou Európy. Hrdosť na členstvo SR v EÚ uvádza 81,5 % všetkých žiakov. To je o 8,9 % menej, ako je podiel žiakov, ktorí sú hrdí na to, že žijú v Európe. Ale už 37,1 % sa cíti byť viac euroobčanom ako občanom svojho národného štátu Slovenskej republiky. Príslušnosť k národnému štátu je považovaná ako identita bazálna a ostatné identity sa k tejto základnej identite pripájajú, alebo navrstvujú bez toho, aby sme to vnímali ako niečo v rozpore s touto identitou. Takže približne dve tretiny žiakov sa cítia byť v prvom rade občanom svojho národného štátu a jedna tretina preferuje jeho európsky kontext.

Graf č. 3: **Postoje žiakov k EÚ**

Údaje sú v %.

Ak sa pozrieme na odpovede žiakov z hľadiska typu školy, prípadne podľa veľkosti lokality, v ktorej je škola, či dokonca podľa socioekonomického statu-

su rodiny v oblasti hodnotenia Európy, nenachádzame žiadne rozdiely medzi postojmi žiakov, ktoré by boli zásadného charakteru.

Isté rozdiely nachádzame skôr v medzinárodných komparáciách, najmä medzi SR a ČR. Slovenská republika má v niektorých elementoch identifikácie pro-európskych postojov bližšie k európskej skupine 23 krajín ako k ČR. Najzreteľnejšie si to možno povšimnúť pri identifikovaní sa žiakov s EÚ, kde na Slovensku s EÚ nesúhlasný postoj vyjadrilo 18,9 % žiakov, ale v ČR až 38,3 % žiakov. Slovensko v tomto konkrétnom prípade vysoko predbieha aj ostatné krajiny EÚ, kde žiaci svoj nesúhlas EÚ prejavili na úrovni 28,6 %.

Slovensko je bezkonkurenčne krajinou s najvyššou mierou priateľskej identifikácie nielen s Európou (iba 12,9 % má nesúhlasný postoj), ale najmä s krajinami EÚ, kde sa žiaci „cítia byť súčasťou“ a sú aj „hrdí na to, že ich krajina je členom Európskej únie“. Svoju „hrdosť na členstvo vlastnej krajiny v EÚ odmieta vyjadriť 20,4 % žiakov ČR a 12,6 % žiakov ostatných krajín, ale iba 7,4 % žiakov SR.

2. Záujem o dianie v Európe a Európskej únii

Žiaci, ktorí majú 14 rokov, sa intenzívne zaujímajú o svoju budúcnosť, ktorú si už nie je možné predstaviť mimo európskeho kontextu. Rozhovory s rodičmi, príbuznými, priateľmi o najrozličnejších európskych témach sú celkom bežné. Informácie nezískavajú o dianí v Európe prostredníctvom školy, ale aj samostatne z médií, predovšetkým z televízie a z novín. Žiaci odpovedali na predložené otázky na škále *nikdy alebo skoro nikdy, ročne – aspoň jeden raz za rok, mesačne – raz za mesiac, týždenne – raz za týždeň*. (Graf č.4)

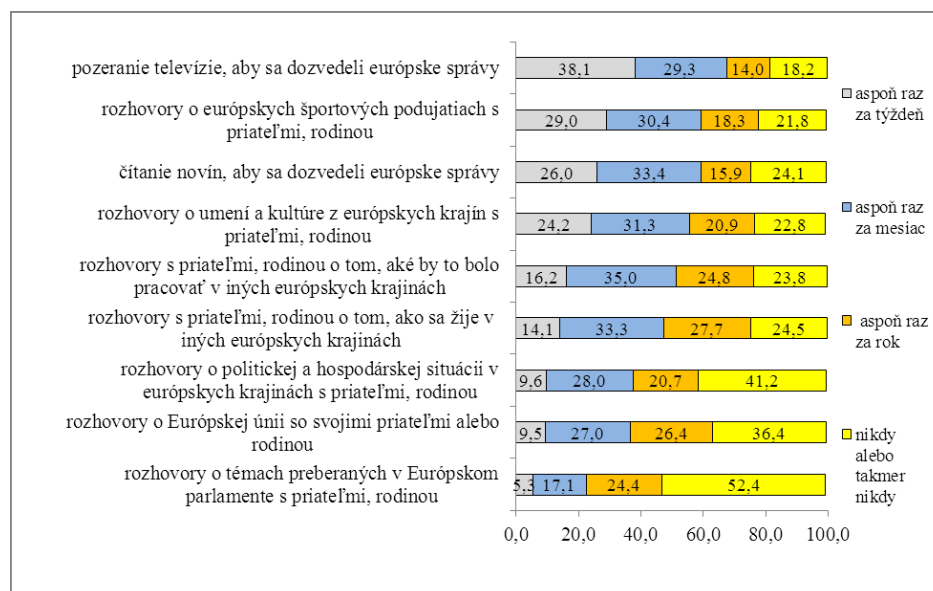
Prvé dve otázky sa týkali záujmu o informácie z tlače a z televízie. 26 % žiakov si raz za týždeň a ďalších 33,4 % žiakov aspoň raz za mesiac prečíta novinové správy týkajúce sa európskeho diania. Sledovanie európskeho spravodajstva v televízii je týždenne o niečo vyššie (38,1 %) a raz do mesiaca o niečo nižšie (29,3 %).

Žiaci odpovedali, že raz týždenne hovoria na tému „aké by to bolo pracovať v iných európskych krajinách“ (16,2 %), ale aj všeobecnejšie „ako sa žije v iných európskych krajinách“ (14,1 %). Miera záujmu o špecifickejšie otázky politiky vyjadrená frekvenciou každý týždeň je ešte nižšia – o problémoch politickej alebo hospodárskej situácie v iných európskych krajinách s priateľmi alebo členmi svojej rodiny hovorí 9,6 % žiakov. A ešte menej často žiaci preberajú v tomto okruhu záležitosti prerokúvané v Európskom parlamente (5,3 % každý týždeň).

Údaje o rozhovoroch s týždňovou frekvenciou na tému umenie a kultúra (24,2 %) a šport (29,0 %) v iných európskych krajinách demonštrujú prirodzené záujmové preferencie každodenného rodinného života. A ešte nás o tom presvedčajú skutočne významné rozdiely medzi chlapcami a dievčatami.

Chlapci sa orientujú na tému športových udalostí a dievčatá na sféru umenia a kultúry.

Graf č. 4: **Záujem o dianie v Európe a v Európskej únii**

Údaje sú v %.

Existujú rozdiely v rozložení odpovedí žiakov najmä podľa typu navštevovanej školy (gymnaziá). Žiaci na Slovensku v porovnaní so žiakmi v ČR oveľa častejšie debatujú o týchto témach a problémoch.

3. Názory na jednotnú európsku politiku

Výskum predstavil žiakom aktuálne otázky európskej politiky. Žiaci sa mohli vyjadriť, ako chápu politickú previazanosť európskych krajín, ako vidia potrebu dávať do súladu politiku jednotlivých krajín v rozličných oblastiach, ako je napríklad školstvo, ochrana a tvorba životného prostredia, zahraničná politika EÚ. Žiaci posudzovali celkove deväť výrokov na škále *rozhodne súhlasím, súhlasím, nesúhlasím, rozhodne nesúhlasím*. (Graf č. 5)

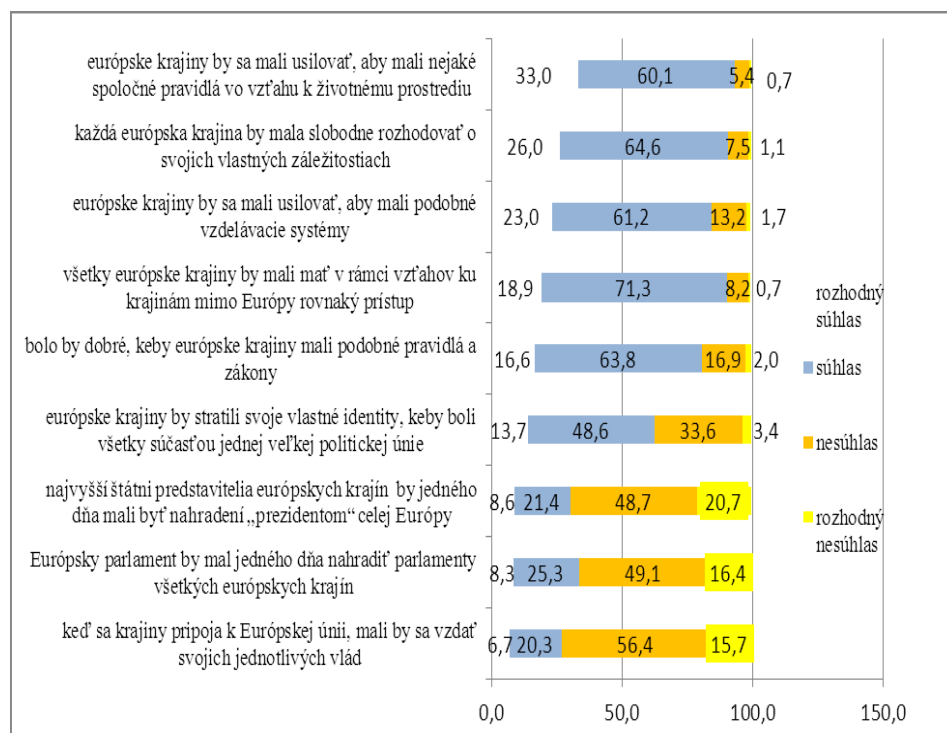
Problematika politického zjednocovania Európy bola predmetom troch z nich. Ukázalo sa, že 30 % (26 % v ČR) žiakov na Slovensku súhlasilo s tým, že hlavy národných štátov jednotlivých európskych krajín by mali byť niekedy v budúcnosti nahradené „prezidentom“ Európy. Žiaci mali možnosť vyjadriť svoj postoj aj k tvrdeniu, že krajiny, ktoré sa stanú členmi EÚ, by mali zrušiť svoju vlastnú vládu. S touto myšlienkou súhlasilo 27 % žiakov. Napokon sa

žiaci mohli vyjadriť k výroku, ktorý sa týkal Európskeho parlamentu. S možnosťou, že by táto európska inštitúcia jedného dňa nahradila národné parlamenty európskych krajín, súhlasilo 33,6 % žiakov (v ČR 29 %).

Tieto aspekty politického zjednocovania Európy nenachádzajú zatiaľ veľkú podporu žiakov na Slovensku. V porovnaní s Českou republikou je tu však viditeľný väčší príklon žiakov SR k trendu *politického zjednocovania Európy v uvedených položkách. Nedosahuje však úroveň ostatných krajín EÚ.*

Výskum poskytol žiakom aj možnosť vyjadriť sa k politickému zjednocovaniu európskych krajín z hľadiska ochrany integrity a udržiavania exekutívnych kompetencií jednotlivých krajín. Celých 90,6 % žiakov na Slovensku (v ČR 91 %) sa domnieva, že každá európska krajina by mala slobodne rozhodovať o svojich vnútorných záležitostiach. Pritom 62,3 % žiakov súhlasilo s výrokom, že európske krajiny by prišli o svoju jedinečnú identitu, keby boli všetky súčasťou jedného politického zväzku. V tomto postoji sa slovenskí žiaci pozoruhodne zhodujú ani nie tak s českými (70,4 %), ale najmä so švajčiarskymi žiakmi (62,7 %).

Graf č. 5: Postoje žiakov k jednotnej európskej politike

Údaje sú v %.

Nasledujúce otázky sa zamerali na európske zjednocovanie konkrétnych politík jednotlivých zemí, a to v oblasti zahraničnej politiky, ochrany a tvorby životného prostredia, v oblasti vzdelávania a hospodárskej politiky.

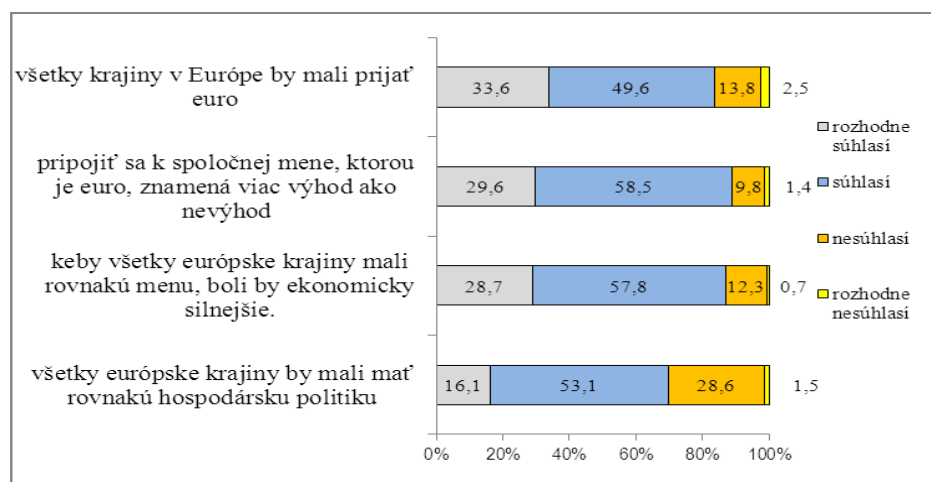
Z celkového počtu slovenských žiakov 93,1 % sa domnieva, že by sa európske krajiny mali pokúsiť o zavedenie jednotných zásad ochrany životného prostredia a 90,1 % (v ČR 78 % žiakov) sa domnieva, že by všetky európske krajiny mali zaujímať jednotný postoj k mimoeurópskym krajinám.

Relatívne vysoká, ale o niečo málo nižšia ako v predchádzajúcich prípadoch je zhoda s názorom, aby mali európske krajiny podobné predpisy a zákony (80,4 %). Obdobne 84,2 % žiakov súhlasilo, aby sa európske krajiny usilovali zjednocovať svoje vzdelávacie systémy. Menej žiakov, ale predsa len ich počet presahuje polovicu, sa prikláňa k názoru, aby európske krajiny mali približne rovnakú hospodársku politiku (69,2 %). V zásade teda platí, že *slovenskí žiaci podporujú zjednocovanie európskych krajín pri riešení mnohých aktuálnych spoločenských problémov. To je aktuálne najmä v súčasnosti.*

4. Spoločná mena euro

Významným faktorom zosúladenia politík európskych krajín je rozširovanie tzv. eurozóny, teda územia EÚ, na ktorom sa používa spoločná mena euro. Jednotlivé krajiny únie zaujímajú k zavedeniu spoločnej meny rozličný postoj. Preto úlohou výskumu bolo zistiť, ako hodnotia euro súčasní mladí Európania. Žiaci mali možnosť vyjadriť sa k trom výrokom o tejto mene na známej škále od *rozhodne súhlasím* až k *rozhodne nesúhlasím*. (Graf č. 6)

Graf č. 6: Postoje k spoločnej mene euro

Údaje sú v %.

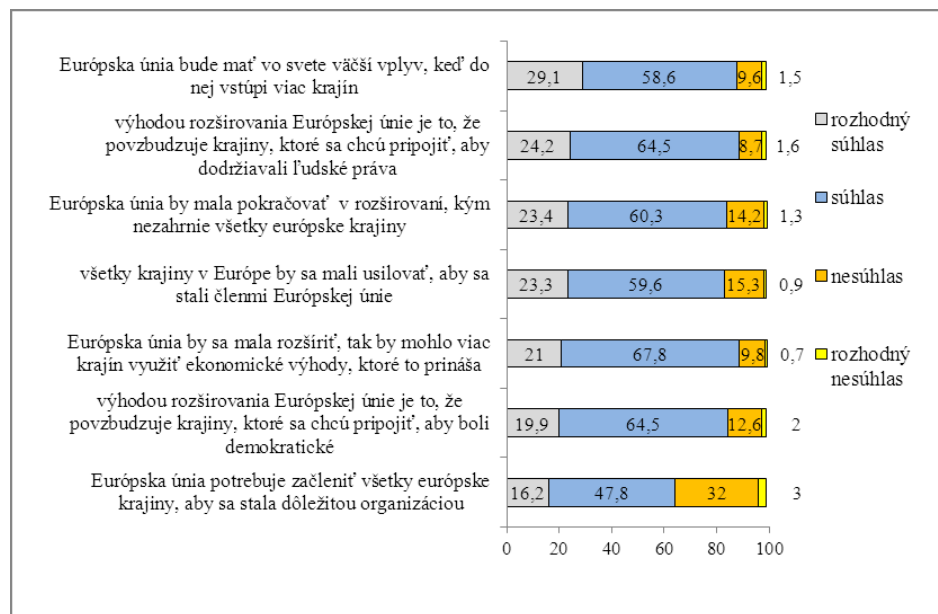
Slovenskí žiaci vyjadrili súhlas s výrokmi, že spoločná mena prináša krajinám viac výhod ako nevýhod (88,1 %) a že rovnaká mena môže krajinám zaistiť väčšiu ekonomickú silu (86,5 %). O niečo menej z nich súhlasilo s tvrdením, že všetky krajiny v Európe by mali prijať euro (83,2 %).

Slovenskí žiaci sú na vrchole pyramídy stúpcov rozširovania eurozóny (83,2 %). S veľkým odstupom nasledujú ostatné krajiny EÚ (66,8 %), ako aj žiaci ČR (52,5 %). Napokon na najnižšom stupienku pyramídy podporovateľov rozširovania eurozóny sa ocitli švajčiarski žiaci 34,7 %.

5. Názory na rozširovanie Európskej únie

Záverečnou oblasťou výskumu boli otázky týkajúce sa zvyšovania počtu členských krajín EÚ. (Graf č. 7) Slovenskí žiaci (87,7 %) súhlasili s výrokom, že EÚ bude mať vo svete väčší vplyv, ak do nej vstúpi viac krajín. Podľa žiakov SR, ak má byť EÚ zmysluplnou organizáciou, musia v nej byť všetky európske krajiny (83,7 %). Približne rovnaký podiel 83,7 % (65 %) žiakov sa ďalej domnieva, že EÚ by sa mala rozširovať tak dlho, dokiaľ do nej nevstúpia všetky európske krajiny. Napokon o niečo menej žiakov súhlasilo s výrokom, že všetky európske krajiny (80,2 %) by sa mali usilovať o členstvo v EÚ.

Graf č. 7: Postoje k rozširovaniu EÚ

Údaje sú v %.

Rozširovanie EÚ po roku 2004 o nové krajiny má pre slovenských žiakov ten istý význam, ako sa zdôrazňoval pri príprave vstupu Slovenska do EÚ. Vysoký podiel (88,8 %) žiakov sa domnieva, že EÚ by sa mala ďalej rozširovať aj preto, aby mohlo viac krajín využívať hospodárske výhody, ktoré prináša. Rovnaký podiel žiakov súhlasilo s myšlienkou, že rozširovanie je výhodné tiež preto, že to krajiny, ktoré chcú vstúpiť do EÚ, motivuje k zavedeniu demokracie a k dodržiavaniu ľudských práv (87,7 %) alebo k rozvíjaniu demokracie a ľudských práv (84,4 %).

Zhrnutie

V tejto štúdii sme skúmali znalosti a postoje slovenských 14-ročných žiakov vo vzťahu k Európe a Európskej únii. Cieľom bolo zodpovedať dve výskumné otázky: Aké sú znalosti slovenských žiakov o Európe a Európskej únii? a Aké sú postoje slovenských žiakov k Európe a Európskej únii?

Slovenskí žiaci boli pri vyplňovaní vedomostného testu o Európe a Európskej únii mimoriadne úspešní a svojimi znalosťami vysoko prevyšujú medzinárodný priemer. V niektorých sledovaných oblastiach je táto úspešnosť lepšia a v iných sa pohybuje na medzinárodnom priemere. *Slovenskí žiaci prejavili k Európe a EÚ veľmi ústretové postoje, prejavujú záujem o dianie v EÚ a oceňujú jej prínos pre rozvoj slovenskej spoločnosti vo všetkých sledovaných oblastiach.*

Osobitnú pozornosť sme venovali porovnávaniu slovenských a českých žiakov nielen vzhľadom na spoločné tradície a podobnosti edukačných systémov v oblasti občianskej, ale aj z toho dôvodu, že Slovensko a Česko mali odlišnú cestu k prijatiu do EÚ. Proces európskej integrácie pokročil na Slovensku oveľa viac najmä s prihliadnutím na prijatie spoločnej meny euro (v roku 2009).

Práve táto okolnosť sa prejavila vo významnom rozdiel výsledkov českých a slovenských žiakov pri vedomostiach o eure v európskych krajinách a najmä v členských krajinách EÚ. Pozitívne postoje slovenských žiakov k spoločnej mene euro sú najvyššie. Českí žiaci sú nielen odporcovia spoločnej meny, ale aj ďalšej politickej unifikácie EÚ. (Soukup 2010)

Výsledky výskumu inšpirujú nielen inováciu obsahu vyučovacieho predmetu občianska výchova na stredných školách (Lukšík – Zápotočná 2010) alebo európske štúdie na vysokých školách z hľadiska toho, čo by sa mali žiaci dozvedieť o EÚ a jej fungovaní. (Macháček 2010) Týkajú sa aj funkcií občianskych združení mládeže, ktoré predstavujú nielen faktor politickej a občianskej edukácie, ale aj potencionálny nástroj prekonávania už zreteľne sa prejavujúcich sociálnych rozdielov v slovenskej spoločnosti posilňovaním rovnosti príležitostí.

Ladislav Macháček sa venuje sociológii mládeže a výchove mládeže k demokratickému európskemu občianstvu s osobitným dôrazom na otázky politickej a občianskej participácie súčasnej generácie mládeže. Posledné publikácie: Kapitoly zo sociológie mládeže. Výchova mládeže k európskemu demokratickému občianstvu (2002), Úvod do politickej sociológie mládeže (2008), Občianska participácia a volebné správanie študentov na Slovensku (2010), Úvod do sociológie mládeže (2011).

LITERATÚRA

- BOŠŇÁKOVÁ, M. – MIHÁLIKOVÁ, J., 2006: Tretia vlna. Profesionálna podpora žiackych školských rád. Bratislava, IUVENTA. 26 s.
- BÚTOROVÁ, Z. – GYÁRFÁŠOVÁ, O., 2010: Občianska participácia: trendy, problémy, súvislosti. Sociológia 42, č. 5, ss. 447-491.
- EISENSTADT, S. N., 1993: Youth in Europe between Modern and Postmodern Society. In: Young People and Religions in Europe (Ed by Luigi Tomasi), Reverdito Edizioni, Trento. 195 p.
- Európska integrácia, vybrané spoločensko-politické a medzinárodné aspekty. Ed. Mezešnikov, G. Miháliková, S. Tempus UK, Bratislava 1996, 124 s.
- FONTAINE, P., 1995: Europa in Zehn Lektionen. EGKS-EG-EAG, Brusel – Luxemburg, 46 s.
- JUOZELIUNIENE, I., 1995: Young People in Lithuania: Social Conditions and Search for New Values. In: Value and Postsoviet Youth. The Problem of Transition. Ed. by L. Tomasi. Franco Angeli, Milano. p. 176.
- LUKŠÍK, I. – ZÁPOTOČNÁ, O., 2010: Podiel školy na formovaní aktívneho občianstva. Sociológia 42, č. 5, ss. 492-515.
- MACHÁČEK, L., 1999: Youth in the Processes of Transition and Modernisation in the Slovak Republic. In: Czech sociological review, Vol. 6, No. 1, pp. 103-115.
- MACHÁČEK, L., 2010: Formálna a neformálna edukácia stredoškôľakov k demokratickému občianstvu na Slovensku. PEDAGOGIKA.SK, ročník 1, č. 4, ss. 273-293.
[http://www.casopispedagogika.sk/rocnik-1/cislo-4/Machacek %20studia%20PG.pdf](http://www.casopispedagogika.sk/rocnik-1/cislo-4/Machacek%20studia%20PG.pdf)
- MACHÁČEK, L., 2004: Youth in Slovakia and European Identity. SÚ SAV, Bratislava, 60 p. ISBN 80-85544-30-X.
- MACHÁČEK, L., 2005: Political knowledge and the political attitudes of youth in EU. In The Central European Dimension of Youth Research. Ed. By L. Macháček, Trnava, UCM, ss. 36-46.
- MACHÁČEK, L., 2002: Kapitoly zo sociológie mládeže. Trnava, UCM, 236 s.
- MACHÁČEK, L., 2010: Občianska participácia a volebné správanie študentov na Slovensku. Trnava: KP FF UCM. 56 s. ISBN 978-80-970360-0-3.
- MANNHEIM, K., 1952: Essays on the Sociology of Knowledge. Ed. by Kecskemeti. London (na s. 276-322 tejto publikácie je štúdia The problem of generations).
- MARTINELLI, A., 2003: Prejav prezidenta na XV. kongrese ISA, Brisbane 2002. (Presidential Address, ISA XV Congress, Brisbane 2002). Sociológia č. 1, s. 5.

- Národná správa z medzinárodnej štúdie občianskeho vzdelávania ICCS 2009. Ladislav Macháček, Ervin Šťava Bratislava, NÚCEM 2012 (v tlači).
- NEWTON, K. – BOSCH, A., 1994: The Economic Basis of Attitudes towards the European Community: Familiarity Breeds Content? Institut für Höhere Studien, April, No. 12, p. 7.
- ROŠKO, R., 1997: Občianstvo v sociálnosystémovom zlome Slovenska. In: Občan a transformácia. Sociologický ústav SAV, Bratislava.
- ROŠKO, R., 2000: Slovensko na prelome tisícročí. VEDA, Bratislava.
- SOUKUP, P. ed., 2010: Národní zpráva z Mezinárodní studie občanské výchovy. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání. 217 s.
- Učebné osnovy Občianska výchova pre 6. až 9. ročník základnej školy. 1997: Bratislava, MEDIA TRADE, s. 3.